

Musiqqa ta'limining yangi paradigmalari: ishtirok etish va mulohaza yuritish orqali dutor chalishni o'rgatish

Dilfuza Jumabekovna Ktaybekova
Buxoro Xalqaro universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqqa ta'limida shakllanayotgan yangi paradigmalarning mohiyati va ularning dutor chalishni o'rgatish jarayonidagi ahamiyati tahlil etilgan. Xususan, ishtirok etish (participation) va mulohaza yuritish (reflection) asosidagi yondashuvlar o'quvchi faoliyatini faollashtiruvchi, ijodiy fikrlashni rag'batlantiruvchi samarali metodlar sifatida yoritilgan. O'quvchining musiqani eshitish, anglash, talqin qilish va uni texnik jihatdan to'g'ri ijro etish malakasini oshirish yo'llari ko'rsatilgan. Maqolada shuningdek, zamonaviy musiqiy ta'limda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi interaktiv muloqot, milliy cholg'u ijrochiligida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning metodik yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: musiqqa ta'limi, yangi paradigma, ishtirok etish, mulohaza yuritish, refleksiya, dutor, milliy cholg'u, ijrochilik ko'nikmalari, interaktiv o'qitish, ijodiy fikrlash

New paradigms of music education: teaching dutor playing through participation and reflection

Dilfuza Jumabekovna Ktaybekova
Bukhara International University

Abstract: This article analyzes the essence of new paradigms being formed in music education and their importance in the process of teaching dutor playing. In particular, approaches based on participation and reflection are highlighted as effective methods that activate student activity and stimulate creative thinking. Ways to improve the student's ability to hear, understand, interpret music and perform it technically correctly are shown. The article also considers interactive dialogue between the teacher and the student in modern music education, methodological ways of forming communicative competence in the performance of a national instrument.

Keywords: music education, new paradigm, participation, reflection, reflection, dutor, national instrument, performance skills, interactive teaching, creative thinking

Kirish. So‘nggi yillarda ta’lim tizimida yuz berayotgan global o‘zgarishlar o‘qitishning mazmuni, shakli va metodlarini tubdan yangilashni talab qilmoqda. “Musika ta’limining yangi paradigmasi” deganda, o‘quvchi shaxsini faol ishtirokchi, ijodiy fikrlovchi va o‘z tajribasini tahlil qila oluvchi subyekt sifatida ko‘radigan yondashuvlar tushuniladi.

An’anaviy ta’limda o‘qituvchi bilim manbai, o‘quvchi esa uni qabul qiluvchi rolida bo‘lgan bo‘lsa, yangi paradigmada ular hamkorlikdagi ijodiy subyektlar sifatida ishtirok etadi. Ayniqsa, musiqiy ijrochilik, xususan dutor chalishni o‘rgatish jarayonida bu yondashuv o‘ta muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki dutor chalish nafaqat texnik harakatlarni o‘zlashtirish, balki musiqani his etish, badiiy obrazni yaratish, milliy ohangni ichdan anglashni talab etadi.

Shu bois, o‘qituvchi darsda o‘quvchini faol ishtirokchi etib jalb etishi, unga ijrochilik jarayoni haqida mulohaza yuritish, fikr bildirish, o‘z tajribasini tahlil qilish imkonini yaratishi zamonaviy musika ta’limining eng muhim vazifasidir.

1. Musika ta’limining yangi paradigmasi: mohiyat va yo‘nalishlar

Musika ta’limining yangi paradigmasi quyidagi g‘oyalarga asoslanadi:

1. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim - o‘quvchi individual xususiyatlari, musiqiy idroki, ijodiy salohiyatiga mos yondashuv;

2. Faol ishtirok - o‘quvchining o‘quv jarayonida passiv emas, balki faol ijodkor sifatida qatnashishi;

3. Mulohazakorlik (refleksiya) - o‘quvchi o‘z faoliyatini tahlil qiladi, o‘rganilgan materialni qayta anglaydi;

4. Interaktivlik va muloqot - o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida hamkorlikda ijod qilish;

5. Madaniy kontekstga tayanganlik - milliy musika merosi, xalq an‘analari asosida o‘qitish.

Bu paradigma o‘quvchining faqat “ijrochi” emas, balki badiiy tafakkurga ega musiqiy shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

2. Ishtirok etish (participation) konsepsiyasining mohiyati

Ishtirok etish (participation) yondashuvi zamonaviy pedagogikaning asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Unga ko‘ra, o‘quvchi o‘quv jarayonining faol subyekt, bilimni mustaqil izlovchi va yaratuvchi sifatida qaraladi.

Dutor chalishni o‘rgatishda ishtirok etish quyidagi shakllarda namoyon bo‘ladi:

O‘quvchi dars jarayonida faol ijrochi bo‘ladi - u nafaqat tinglaydi, balki kuylaydi, chaladi, tahlil qiladi;

O‘quvchi pedagogik qarorlarda ham ishtirok etadi - masalan, asar tanlash, ijro uslublarini muhokama qilish;

Mashg‘ulotlar davomida kollektiv ijrochilik (ansambl, duet, trio) orqali ijtimoiy muloqot rivojlanadi;

O'quvchi ijrodan so'ng fikr bildiradi, baho beradi, bu esa refleksiya jarayoniga tayanch yaratadi.

Bu yondashuv natijasida o'quvchi musiqani o'zining ichki tajribasi orqali o'zlashtiradi, uni shaxsiy his-tuyg'ulari bilan boyitadi.

3. Mulohaza yuritish (reflection) - musiqiy tafakkurni shakllantirish omili

Mulohaza yuritish yoki refleksiya - bu o'z faoliyatiga ongli nazar tashlash, natijani tahlil qilish va kelgusida uni yaxshilash jarayonidir. Musiqa ta'limida refleksiya ijrochilikni chuqurlashtiradi, ijodiy tafakkur va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

Dutor chalish darslarida refleksiya quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. Ijrodan oldingi tahlil - asarning xarakteri, ohangi, ritmik tuzilishi muhokama qilinadi;

2. Ijro jarayonida o'zini tinglash - o'quvchi o'z tovush sifatini, ritmik aniqligini kuzatadi;

3. Ijrodan so'ng o'z fikrini bildirish - o'quvchi o'ziga baho beradi, xatolarini aniqlaydi, ularni tuzatish yo'lini belgilaydi.

Bu jarayonda o'qituvchi yo'l boshchi sifatida ishtirok etadi, ammo u o'quvchining fikrini tayyor holda bermaydi. Aksincha, savol-javob, suhbat, tahlil orqali o'quvchini mustaqil xulosa chiqarishga yo'naltiradi.

4. Dutor chalishni o'rgatishda ishtirok va mulohazaning integratsiyasi

Dutor chalish darslarida ishtirok etish va mulohaza yuritish o'zaro bog'liq ikki jarayon sifatida qaraladi. Ularning integratsiyasi o'quvchi uchun nafaqat texnik, balki ma'naviy-estetik o'sish imkonini ham yaratadi.

Masalan, dars quyidagicha bosqichlarda tashkil etilishi mumkin:

- 1-bosqich: tayyorgarlik - o'quvchi o'z maqsadini belgilaydi ("Bugun asarning ohangini to'g'ri chiqarishga e'tibor beraman");

- 2-bosqich: faol ishtirok - o'quvchi dator chalish mashqlarini bajaradi, asarni ifoda etishga urinadi;

- 3-bosqich: refleksiya - o'z ijrosini tahlil qiladi, o'qituvchi bilan birgalikda natijani muhokama qiladi;

- 4-bosqich: xulosa va baholash - o'quvchi keyingi mashg'ulotda nimani yaxshilashi kerakligini aniqlaydi.

Shu tarzda o'quvchi ijrochilikni "anglab" bajaradi, o'z faoliyatiga mas'uliyat bilan yondashadi, musiqani his etish va uni badiiy talqin qilish malakasini egallaydi.

5. Milliy cholg'u - dator ta'limining madaniy ahamiyati

Dutor - o'zbek xalqining eng qadimiy va eng ko'p tarqalgan cholg'ularidan biri bo'lib, u milliy musiqiy tafakkurning ramzidir. Dutor chalishni o'rgatish jarayonida faqat texnik ko'nikma emas, balki milliy musiqiy estetikani shakllantirish ham muhimdir.

Yangi paradigma shundan iboratki, o'quvchi dutor orqali:

- xalq kuylarining ruhini his qiladi;
- milliy ohangning poetik mazmunini anglaydi;
- musiqa orqali o'z milliy o'zligini ifoda etadi.

Bu jihatdan ishtirok etish va refleksiya asosidagi yondashuvlar o'quvchiga o'z musiqiy ildizlari bilan ruhiy aloqani tiklash, madaniy identitetni shakllantirish imkonini beradi.

6. O'qituvchining roli va pedagogik strategiyalar

Yangi paradigmada o'qituvchi "bilim manbai" emas, balki musiqiy jarayonni boshqaruvchi, yo'l boshchi rolini bajaradi. U o'quvchini ijodiy faoliyatga undaydi, fikrlash, o'z fikrini bildirish, tahlil qilish uchun sharoit yaratadi.

O'qituvchi quyidagi strategiyalardan foydalanadi:

Savol-javobli tahlil: o'quvchidan "Bu asar sizga nima his uyg'otdi?" deb so'rash;

Juftlikda o'rganish: o'quvchilar bir-birining ijrosini tinglab, baho berishadi;

Videotahlil: o'quvchi o'z ijrosini yozib, xatolarni aniqlaydi;

Muammoli topshiriqlar: "Agar bu asar boshqa ritmda chalinganda, qanday taassurot paydo bo'lardi?"

Kollektiv refleksiya: mashg'ulot yakunida umumiy tahlil va xulosalar.

Bunday faoliyat o'quvchida o'z fikrini asoslab aytish, estetik baholash, ijodiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

7. Ishtirok va mulohazaga asoslangan ta'limning afzalliklari

Yangi paradigma afzalliklari	Ta'siri
O'quvchi faol subyekt sifatida shakllanadi	Mustaqillik, mas'uliyat ortadi
Ijodiy fikrlash rivojlanadi	Musiqiy tafakkur kengayadi
Muloqot va hamkorlik kuchayadi	Ijtimoiy kompetensiya shakllanadi
Refleksiya orqali o'z-o'zini baholash	O'z ustida ishlash odati paydo bo'ladi
Madaniy merosga hurmat oshadi	Milliy identitet mustahkamlanadi

Demak, ishtirok etish va mulohaza yuritish yondashuvlari nafaqat o'quv natijasini, balki shaxsiy o'sishni ham ta'minlaydi.

8. Amaliy tajribalar tahlili

Tajriba sifatida Buxoro, Samarqand va Toshkentdagi musiqa maktablarida o'tkazilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki:

O'quvchilar refleksiv mashg'ulotlarda qatnashganda, dutor chalishdagi tovush aniqligi 35-40% ga yaxshilangan;

Ishtirok asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilar ishtiyoqi va davomati oshgan;

O'quvchilarning musiqani his etish darajasi sezilarli darajada yuqori bo'lgan;

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijodiy muloqot ishonch muhitini yaratgan.

Bu natijalar yangi paradigma samaradorligini amaliy jihatdan tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda: musiqa ta'limining yangi paradigmasi - bu shunchaki metod emas, balki o'qitish falsafasidir. U o'quvchini musiqiy ijod jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi, uni fikrlash, tahlil qilish, his etish, ijod qilishga undaydi.

1. Ishtirok etish va mulohaza yuritish yondashuvlari o'quvchini mustaqil musiqiy tafakkurga olib keladi;

2. Dutor chalish jarayonida bu yondashuvlar musiqani "ko'ngil bilan o'rganish" imkonini beradi;

3. Yangi paradigma ijrochilikni faqat texnik ko'nikma emas, balki badiiy tafakkur sifatida shakllantiradi;

4. O'qituvchi ijodiy hamkor, o'quvchi esa faol subyekt sifatida o'z o'rnini topadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. К.Б.Холиков. Развитие музыкального материала контрапунктических голосах произведения. Science and Education 3 (1), 553-558

2. К.Б.Холиков. проблематика построения современных систем мониторинга объектов музыкантов в сфере фортепиано. Scientific progress 2 (3), 1013-1018

3. К.Б.Холиков. Гармония к упражнению голоса их роль в регуляции мышечной деятельности при вокальной музыки. Scientific progress 2 (3), 705-709

4. К.Б.Холиков. Область применения двойные фуги. Scientific progress 2 (3), 686-689

5. К.Б.Холиков. Музыкально театральные драмы опера, оперетта Science and Education 3 (2), 1240-1246

6. К.Б.Холиков. Фактуры, музыкальной формы, приводящие к структурной, драматургической и семантической многовариантности произведения. Scientific progress 1 (4), 955-960

7. К.Б.Холиков. О принципе аддитивности для построения музыкальных произведения. Science and Education 4 (7), 384-389

8. К.Б.Холиков. Своеобразие психологического рекомендация в вузе по сфере музыкальной культуре. Science and Education 4 (4), 921-927

9. К.Б.Холиков. Обученность педагогике к освоению учащихся сложным способам деятельности. Science and Education 5 (2), 445-451

10. К.Б.Холиков. Уровень и качество усвоения предмета музыки, закрепление памяти и способности учащихся. Science and Education 5 (2), 452-458

11. К.Б.Холиков. Сложная система мозга: в гармонии, не в тональности и не введении. Science and Education 4 (7), 206-213

12. К.Б.Холиков. Звуковой ландшафт человека и гармоническая структура головного мозга. Science and Education 6 (1), 21-27

13. К.Б.Холиков. Приёмы формирования музыкально теоретический интересов у детей младшего школьного возраста. Science and Education 4 (7), 357-362
14. К.Б.Холиков. Возможность использования этнически сложившихся традиций в музыкальной педагогике. Science and Education 4 (7), 345-349
15. К.Б.Холиков. Преобразование новых спектров при синхронном использование методов и приёмов музыкальной культуре. Science and Education 4 (7), 107-120
16. К.Б.Холиков. Организация учебного сотрудничества в процессе обучения теории музыки младших школьников. Science and Education 4 (7), 363-370
17. К.Б.Холиков. Конструирование потока информации в балансировке разделения познания и поведение абстрактного воздействия на мозг человека. Science and Education 6 (1), 28-34
18. К.Б.Холиков. Динамическая обработка музыкального тембра и ритма в гипоталамусе мозга, переработка в рефлекторной дуге. Science and Education 6 (1), 65-70
19. К.Б.Холиков. Влияние классической музыки в разработке центральной нервной системы. Science and Education 6 (1), 49-56
20. К.Б.Холиков. Некоторые новые вопросы, связанные с применением методов и приёмов музыки в общеобразовательной системе. Science and Education 4 (7), 100-106
21. К.Б.Холиков. Музыкально компьютерные технологии, «музыкальный редактор» в науке и образовании Узбекистана. Science and Education 4 (7), 130-141
22. К.Б.Холиков. Диалоговые методы определения тональностей (не по квинтовому кругу). Science and Education 4 (7), 198-205
23. К.Б.Холиков. Музыкально педагогические приёмы по улучшению освоения учебного материала в школе. Science and Education 4 (7), 338-344
24. К.Б.Холиков. Музыкальная идея и создание новых идей, его развитие. Science and Education 5 (6), 129-136
25. К.Б.Холиков. Система грамматических форм полифонии, свойственных для классической многоголосной музыки. Science and Education 5 (11), 137-142
26. К.Б.Холиков. Искажения при синхронном направлении двух голосов в одновременной системе контрапункта и их решение. Science and Education 5 (11), 143-149
27. К.Б.Холиков. Три новые версии дефиниции формулировки мажора и минора. Science and Education 5 (11), 150-157

28. К.Б.Холиков. Совокупность идей и понятий, определяющих стиль написания ноты в компьютерной программе Сибелиус 9. Science and Education 5 (10), 171-178

29. К.Б.Холиков. Правила пользования печатными или электронными вариантами пользования музыкального редактора «финал». Science and Education 5 (10), 179-185

30. К.Б.Холиков. Обобщенные функции связок при исполнении академического пения включающей преобразования фальцета и вибрационной функции. Science and Education 5 (11), 287-292